

فهرست موضوعی سفرنامه‌های

مربوط به ایران

همایون رفعتی

Z
۳۳۶۷
۹ ف ۷ ر /
۱۳۸۴

رفعتی، همایون، ۱۳-

فهرست موضوعی سفرنامه‌های مربوط به ایران / تألیف: همایون رفعتی.-

همدان: انتشارات شوق دانش، ۱۳۸۴.

۲۸۴ ص.: شابک: ۸-۱-۹۴۵۱۲-۹۶۴

۱. ایران - سیر و سیاحت - کتابشناسی. الف. عنوان.

۹۵۵/۰۸۴۵۰

نام کتاب: فهرست موضوعی سفرنامه‌های مربوط به ایران

مؤلف: همایون رفعتی

ناشر: شوق دانش

نوبت چاپ: اول

تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

شماره شابک: ۸-۱-۹۴۵۱۲-۹۶۴

تعداد صفحه: ۲۸۴

قطع: رحلی

دیرگاهی است که کتابهای سفرنامه در تحلیل و تفسیر وقایع تاریخی ملل، تاریخ نگاران را مدد رسانیده است.

آثار سفرنامه نویسان، بویژه آن گروه که واقع بینانه و بدور از ناراست گوشتی مشاهدات و شنیده های خود را نوشته اند، هم در روشن سازی علل رویدادهای اقتصادی - اجتماعی سهم بسزائی دارد و هم به بررسی سیردگرگونیهای فرهنگی در مطالعات تطبیقی یاری میدهد.

درباره کشور ایران سفرنامه های زیادی نوشته شده است که بطور کلی میتوان آنرا بدو دسته تقسیم کرد: نخست سفرنامه هایی که نویسندگان ایرانی اند و به علل گوناگون از اطراف و اکناف کشور دیدار کرده و رویدادها و مناظر و مشاهدات خود را در این کتابها آورده اند و دیگر مسافران خارجی که مأموریت سیاسی و جاسوسی داشته یا به قصد سیاحت و دیدار به کشور ما آمده اند.

نوشته های هر دو گروه دارای مزایا و معایبی است: آن عده از نویسندگان ایرانی که وابستگان و عمال حکومت وقت بوده اند از بیان مطالبی که ناخوشایند حاکمان و فرمانروایان باشد و لاجرم در بردارنده کبر و عقاب، سرباززده اند و یا آنجا که مصلحت بوده قلم در نادرستی زده و به قلب مطالب پرداخته اند. با این حال آن - بخش از نوشته هایشان که گویای آداب و عادات و رسوم و نحوه زندگی مردم و شرح شیوه های بهره برداری از آب و زمین و تکنیکها و است بکار میآید. ناگفته نماند که در بین اینان هستند افرادی که تن به قضا داده و ناگفتنی هارا گفته اند که سخت هویدا است.

خارجیان از آن جهت که در چنین معذوری نبوده اند در بیان بسیاری از وقایع و شرح اوضاع و احوال سخن در حقیقت رانده و واقعیاتی را، هر چند به مذاق گردانندگان مملکت تلخ، بازگو کرده و در مواردی وضع زندگی و رفتار و امتیازات اجتماعی و اقتصادی دولتمندان و تملکات طبقاتی و تحولات عمال حکومت و مسائل ایران را بدون پرده بوسی تصویر کرده اند. همطور سوه معص و نحوه زیست مردمان

و اشکال سکونتگاه اجتماعی و فرهنگی را بیان داشته اند .

ولی در ایام هندوکسانی که بنا بر مصلحت و در رابطه با سیاست دولت خود ، و نوع مامل با به سبب برخورداری از پندار برتری نژادی ملی خویش بر ملل دیگر ، با افتیات را دیگر گونه و تحریف کرده و نابجا به استهزا و ریشخند سخن .

بهر صورت اما چنانکه با دیدی انتقادی و با دقت مورد استفاده قرار گیرد ، حاوی اطلاعات در زمینه تاریخ اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی و روشنگر بخشی از دنیای میهم گذشته ایران است .

تا آنجا که تاکنون مطالعه ای کتابشناختی و تحلیلی موضوعی از سفرنامه ها بعمل بلاغات مربوط به این کتابها فقط در حد عنوان و نام نویسنده و مترجم فهرست های کتابهای چاپی و خطی آمده است .

چند ضرورتها بررسی حاضر انجام گسیرد . نخست تهیه فهرستی از سفرنامه ها تیکه ایران نوشته شده است . نظرباینکه سفرنامه ها دارای عناوین مختلف است در فقی بوجود کتابهای فارسی که به ترتیب الفبائی عنوان ها تنظیم شده ، کناره است . و برای یافتن سفرنامه ها لازم است تمام کتابهایی که در ایام آمده ملاحظه شود که کاری است نسبتاً دشوار .

دیگر طبقه بندی سفرنامه ها است . یا به عبارت ساده تر اینکه چه کتابی مربوط به چه دوره از این مورد نیز تاکنون مطالعه ای صورت نگرفته است . دیگر تفکیک سفرنامه ها است ، یعنی طبقه بندی موضوعات مختلفی که در سفرنامه ها آمده

در این بررسی است که در حدود امکان ضرورتهای بالا برآورده گردد . بطور کلی آنچه مجموعه گردآوری و طبقه بندی شده است ، به سبب برای پژوهندگان دو فایده دارد :

۱ - آقای محمود زنگنه اساسی فرهنگ عامه و مردم شناسی ایران تعدادی از سفرنامه ها را خیلی معرفی کرده است و آقای محمد تقی پورحکاشی سیر فهرستی توصیفانه ای انگلیسی و فرانسوی موجود در کتابخانه ملی ایران را در دو جلد ارائه است .

نخست اینکه تعداد زیادی از سفرنامه هائیکه درباره ایران نوشته شده است در کنار هم میبینند و با مطالعه فهرست مطالب هر سفرنامه از محتویات آن آگاه میشوند .
دیگر اینکه با مراجعه به فهرست های انتهای این مجموعه به اطلاعات گوناگونی که در تمام سفرنامه ها در باره یک موضوع ویژه و یا درباره شهرها و نقاط مختلف مملکت آمده است ، دست مییابند .
شیوه بررسی :

در این بررسی کتابهایی مو رد استفاده قرار گرفته است که تمام یا بخشی از مطالب درباره ایران نوشته شده است . بدین سبب آن قسمت از مطالب این سفرنامه ها که در باره ایران نبوده مورد توجه قرار نگرفته است. این کتابها چند دسته اند :
- نخست سفرنامه ها ، یعنی کتابهایی که شرح مشاهدات و خاطرات مسافرانی است که از ایران دیدن کرده اند .
- دیگر کتابهایی که عنوان سفرنامه ندارد ولی اطلاعاتی از این دست را در اختیار میگذارد ، برخی از آثار جغرافیای نویسان در این دسته قرار گرفته است . (مانند البلدان ۱۰۰۰)

- کتبی که نویسندگان معاصرند و مطالب آنها حاصل دیدارهای آنان از نقاط مختلف ایران است . این کتابها کم و بیش با دیدی سیستماتیک نگاشتمند و بدین سبب برخی از آنها بیشتر به " مونوگرافی " (مانند است تا به سفرنامه . مانند برخی از کتابهای جلال آل احمد و غلامحسین باعدی و)
سفرنامه هائیکه مستقیماً " در باره ایران نیست ولی گوشه هایی از زندگی ایرانیان را در مملکت دیگر نشان میدهد . (مثل سینه سلیمانی) .
برای یافتن این کتابها از کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ، کتابخانه ملی ، کتابخانه مجلس شورای ملی و کتابخانه دانشکده علوم اجتماعی و تعاون و همچنین از فهرست های کتب چاپی در ایران استفاده شده است .
مراحل بررسی :

الف - در آغاز با مراجعه به فهرست های کتب چاپی و کتابخانه ها ، سفرنامه هائیکه درباره ایران نوشته شده است شنائی گردید و اطلاعات کتابشناختی هر یک در فیشی به گونه زیر منعکس شد :

۱- سرشناسه : (۱) که شامل نام نویسنده یا مترجم است در مورد کتابهایی که نویسندگان نام معلوم بوده نخست نام خانوادگی و سپس نام نویسنده آمده است . نام نویسنده کانی که اسامی عربی داشته اند (مانند ابن بطوطه) نام بهمان صورت آمده است ، در مورد کتابهایی که مولفشان مشخص نبوده ، نام مترجم به عنوان سرشناسه بکار رفته است .

۲ - عنوان روی جلد کتاب

۳ - نام نویسنده

۴ - نام مترجم

۵ - محل انتشار

۶- انتشارات . (در مورد کتابهایی که ناشر آنها مجهول بوده از نام چاپخانه مربوط استفاده شده است .

۷ - تاریخ انتشار

۸ - تعداد صفحه

۹ - تعداد جلد

ب - بدنبال مشخصات کتاب ، اطلاعات مختصری راجع به نویسنده و زمان مسافرت و هدف از مسافرت او گفته شده است . این اطلاعات یا استنباط نگارنده از مقدمه و متن کتاب است یا از متن کتاب عیناً نقل شده که در این صورت مطالب میسر دوا برو () گذاشته شده است .

ج - فهرست موضوعاتی که در هر کتاب آمده با ذکر شماره صفحه در فیش دیگری ثبت گردید . برای این کار در مورد کتابهایی که فهرست مطالب داشت این فهرست عیناً نقل شده و در مورد کتابهایی که فاقد فهرست بود از سرفصل ها و عناوین متن کتاب استفاده گردید . کتابهایی که فاقد فهرست مطالب و فصل بندی بوده ، مطالعه شده و موضوعات متن آن با ذکر صفحه استخراج گردیده است .

د - در مورد کتابهایی که حاوی تصاویری بوده ، مشخصات تصاویر با ذکر صفحه قید شده است .

۱ - سرشناسه معادل کلمه (MAIN ENTRY) است و از دوست عزیزم آقای حجت اله حسن لاریجانی ، در (کتابنامه گزیده تعاونی) اقتباس شده است .

هـ- در پایان کار عنوان سفرنامه ها و اسم نویسندگان به ترتیب حروف الفباء طبقه بندی شده و کتابها به ترتیب زمان نگارش تفکیک گردیده و در آخرین قسمت فهرست نام کسان ، نامهای جغرافیائی و موضوعات گوناگون آمده است .

* * *

دوستان عزیزی که در این بررسی هریک به نوعی مددکارم بوده اند :

- حجت اله حسن لاریجانی که مرا از راهنمایی خود بهره مند ساخت .
- مهوش طلائی و بهجت الوندی که در تهیه فیش ها مرایاری دادند .
- حسن زنده دل ، پریوش منصوری و اختر علی دوستی که در یافتن سفرنامه ها و مآخذ و تهیه فیش ها مددکارم بودند .
- حسن مهذب در تهیه و تنظیم فیش و فهرست ها و بدری البرزی و معصومه مولائی در تهیه فهرست ها کوشیده اند .
- و در پایان ، سپاسگزارم از جناب آقای دکتر فرهادریاحی ، ریاست دانشگاه بوعلی سینا که از آغاز تا انجام کار ، با گشاده دستی از هیچ مددی فروگذار نکرده و پیوسته از رهنمودهایشان سود جسته ام

ه . ق = هجری قمری

ه . ش = هجری شمسی

م . = میلادی

بی . تا = بی تاریخ

بی . نا = بی ناشر

بی . م = بی محل نشر

بی . نو = بی نویسنده

ص . = صفحه